

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektga asoslangan raqamli platformalar raqamli iqtisodiyotda moliyaviy texnologiyalar va kraudfanding tizimlarini rivojlantirishda tobora muhim rol o'ynaydi. Sun'iy intellekt texnologiyalarining moliyaviy platformalarga integratsiyalashuvi ma'lumotlarni qayta ishlash imkoniyatlarini sezilarli darajada yaxshilaydi, xavflarni baholash mexanizmlarini kuchaytiradi va investitsiya qarorlarini qabul qilishning samaraliroq jarayonlarini qo'llab-quvvatlaydi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellektdan foydalanish raqamli moliyaviy ekotizimlarning samaradorligi, shaffofligi va ishonchliligini oshirishga hissa qo'shadi. Xususan, sun'iy intellekt texnologiyalari investitsiya loyihalarini yaxshiroq baholash, firibgarlikni aniqlash tizimlarini mustahkamlash va kraudfanding platformalarida moliyaviy resurslarni boshqarishni optimallashtirish imkonini beradi.

Umuman olganda, sun'iy intellekt moliyaviy texnologiyalar va kraudfanding platformalarining barqarorligi va samaradorligini oshirish uchun kuchli salohiyatga ega, shu bilan birga muvozanatli texnologik rivojlanish va xavflarni boshqarish raqamli moliyaviy tizimlarning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlash uchun zarur bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Rolando, B., & Mulyono, H. (2024). *Managing Risks In Fintech: Applications And Challenges Of Artificial Intelligence-Based Risk Management . Economics and Business Journal (ECBIS)*, 2(3), 249–268. <https://doi.org/10.47353/ecbis.v2i3.127>
2. Vuković, D.B., Dekpo-Adza, S. & Matović, S. *AI integration in financial services: a systematic review of trends and regulatory challenges. Humanit Soc Sci Commun* **12**, 562 (2025). <https://doi.org/10.1057/s41599-025-04850-8>
3. Sharbaz Khan, Mehtab Munir, Saghir Pervaiz Ghauri. (2024). *Fintech Revolution: Empowering Entrepreneurial Intentions Through Crowdfunding, Cryptocurrency, Blockchain, Mobile Payments, and Artificial Intelligence. Qeios. doi:10.32388/6F0KRB.2.*

TIJORAT BANKLARI LIKVIDLIGINI TA'MINLASHDA INSTITUTSIONAL INVESTORLAR RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI

Sulaymanov Samandarboy Adhambek o'g'li

TDIU-Krems AFU xalqaro qo'shma ta'lim

dasturi fakulteti dekan o'rinbosari,

iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori

Mamlakatimizda moliya bozori barqarorligini ta'minlash, bank tizimi faoliyatining ishonchliligini oshirish hamda iqtisodiyotning real sektorini uzluksiz moliyalashtirish bugungi kunda ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tijorat banklari likvidligini yetarli darajada saqlash masalasi nafaqat alohida bank faoliyatining barqarorligini, balki butun moliya tizimining uzluksiz ishlashini belgilovchi muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Banklar likvidligi darajasining pasayishi to'lov intizomining buzilishiga, resurslar taqchilligiga, kreditlash hajmining qisqarishiga va pirovardida moliya bozori barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois tijorat banklari likvidligini ta'minlashning zamonaviy mexanizmlarini takomillashtirish, ayniqsa bunda institutsional investorlar resurslaridan samarali foydalanish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

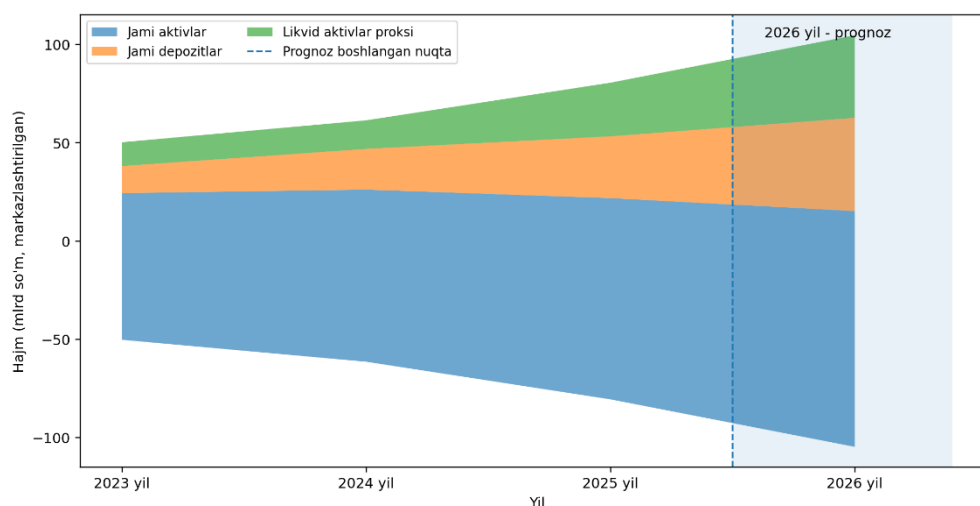
O'zbekiston Respublikasida bank-moliya tizimini chuqur isloh qilish, moliya bozori infratuzilmasini rivojlantirish va xususiy investitsiyalar oqimini kengaytirish bo'yicha izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni bilan tasdiqlangan "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi"²²³da bank tizimini bozor tamoyillari asosida rivojlantirish, moliyaviy vositachilik ko'lamini kengaytirish, kapital bozorini rivojlantirish hamda iqtisodiyotga uzoq muddatli investitsiyalarni faol jalb etish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. Mazkur strategik yondashuv tijorat banklari resurs bazasini diversifikatsiya qilish, ularning qisqa muddatli manbalarga qaramligini kamaytirish va likvidlikni mustahkamlashda institutsional investorlar imkoniyatlaridan kengroq foydalanish zaruratini yuzaga keltiradi.

Ma'lumki, institutsional investorlar moliya bozorining yirik va nisbatan barqaror subyektlari bo'lib, ular uzoq muddatli moliyaviy resurslar shakllanishida muhim o'rin tutadi. Ularning mablag'larini bank depozitlari, obligatsiyalar, depozit sertifikatlari, subordinatsiyalangan qarz majburiyatlari va boshqa moliyaviy instrumentlar orqali tijorat banklari faoliyatiga yo'naltirish bank likvidligini qo'llab-quvvatlashning samarali mexanizmlaridan biri bo'lishi mumkin. Ayniqsa, iqtisodiy noaniqlik kuchaygan sharoitda institutsional investorlar resurslari banklar uchun nisbatan ishonchli va barqaror moliyaviy manba vazifasini bajaradi. Shu nuqtai nazardan, banklar likvidligini ta'minlashda institutsional investorlar ishtirokini kuchaytirish, ularning mablag'larini jalb etish instrumentlarini kengaytirish va bu jarayonning metodik asoslarini takomillashtirish muhim hisoblanadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, hozirgi bosqichda tijorat banklari likvidligini ta'minlash ko'proq an'anaviy manbalar hisobiga amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, moliya bozorining chuqurlashuvi sharoitida institutsional investorlar resurslaridan foydalanish imkoniyatlari yetarli darajada ishga solinmayapti. Natijada banklar resurs bazasining barqarorligi, aktiv va passivlarni boshqarish samaradorligi hamda uzoq muddatli moliyalashtirish salohiyatini oshirish masalalari dolzarb bo'lib qolmoqda. Shu bois ushbu tadqiqotda tijorat banklari likvidligini ta'minlashda institutsional investorlar resurslaridan samarali foydalanish yo'llarini aniqlash, mavjud mexanizmlarni tahlil qilish va ularni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy xulosa hamda amaliy takliflar ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Quyidagi 1-rasm ma'lumotlari, O'zsanoatqurilishbankning 2023-2026-yillardagi uchta asosiy ko'rsatkichi-jami aktivlar, jami depozitlar va likvid aktivlar proksi dinamikasini ifodalaydi. Rasmdan ko'rinadiki, 2023-2025-yillar davomida barcha ko'rsatkichlarda izchil o'sish kuzatilgan. Jami aktivlar hajmi 2023-yildagi 74,6 mlrd so'mdan 2025-yilda 102,4 mlrd so'mga yetgan. Bu bank faoliyati ko'lamini va resurs bazasi kengayayotganini anglatadi. Jami depozitlar ham shu davrda 13,8 mlrd so'mdan 31,5 mlrd so'mga oshgan bo'lib, bu jalb qilingan mablag'lar bazasi mustahkamlanayotganini ko'rsatadi. Ayniqsa, likvid aktivlar proksining 12,1 mlrd so'mdan 27,3 mlrd so'mga ko'tarilgani bankning qisqa muddatli majburiyatlarni qoplash imkoniyati yaxshilanayotganidan dalolat beradi.

²²³ www.lex.uz O'zbekiston Respublikasi Qonunchiligining rasmiy sayti ma'lumotlari

1-rasm. O'zsanoatqurilishbankning likvidlikka ta'sir etuvchi resurslarning o'sish dinamikasi²²⁴

1-rasmda 2026-yil alohida soyali qism va uzilgan vertikal chiziq bilan prognoz sifatida ajratilgan. Mavjud o'sish tendensiyasi saqlanib qolsa, 2026-yilda jami aktivlar 120,0 mlrd so'm, jami depozitlar 47,5 mlrd so'm, likvid aktivlar proksi esa 42,0 mlrd so'mga yetishi mumkin. Bu esa kelgusida bank likvidligini ta'minlashda resurs bazasi va yuqori likvid aktivlar ulushi yanada oshishi kutilayotganini bildiradi.

Umuman olganda natijalar shuni ko'rsatadiki, bank likvidligini mustahkamlashda depozitlar bazasining kengayishi va likvid aktivlar hajmining o'sishi muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Shu jihatdan, institutsional investorlar resurslarini bank faoliyatiga jalb qilish likvidlikni barqaror ta'minlashning samarali yo'nalishlaridan biri sifatida baholanadi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

Birinchi, tijorat banklari resurs bazasini diversifikatsiya qilish zarur. Buning uchun an'anaviy depozit manbalari bilan bir qatorda sug'urta kompaniyalari, investitsiya fondlari, pensiya jamg'armalari va boshqa institutsional investorlar mablag'larini jalb etish mexanizmlarini kengaytirish lozim.

Ikkinchi, banklar tomonidan institutsional investorlar uchun alohida moliyaviy instrumentlar, jumladan uzoq muddatli depozit mahsulotlari, depozit sertifikatlari, bank obligatsiyalari va boshqa bozor vositalarini joriy etish maqsadga muvofiq. Bu banklarning uzoqroq muddatli va nisbatan barqaror resurs bazasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Uchinchi, tijorat banklarida aktiv va passivlarni boshqarish tizimini takomillashtirish zarur. Ayniqsa, likvidlikni rejalashtirishda institutsional investorlar mablag'larining muddatlilik xususiyatlarini hisobga olish bankning joriy va istiqboldagi to'lov qobiliyatini mustahkamlaydi.

To'rtinchi, banklar va institutsional investorlar o'rtasida axborot ochiqligini kuchaytirish lozim. Moliyaviy hisobotlarning shaffofligi, risklarni boshqarish sifati va likvidlik ko'rsatkichlari bo'yicha ochiq ma'lumotlar investorlar ishonchini oshiradi.

Beshinchi, Markaziy bank va tegishli regulyatorlar tomonidan banklarning institutsional investorlar bilan ishlash amaliyotini qo'llab-quvvatlaydigan me'yoriy-

²²⁴ www.sqb.uz O'zsanoatqurilishbank rasmiy sayti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan shakllantirildi

huquqiy mexanizmlarni yanada rivojlantirish maqsadga muvofiq. Bu kapital bozori va bank tizimi o'rtasidagi integratsiyani kuchaytiradi.

Oltinchidan, tijorat banklarida likvid aktivlar proksisini monitoring qilish va ushbu ko'rsatkich asosida ichki ogohlantirish tizimini joriy etish tavsiya etiladi. Bu bankka ehtimoliy likvidlik xatarlarini oldindan aniqlash va tezkor choralar ko'rish imkonini beradi.

Yettinchidan, bank likvidligini ta'minlashda institutsional investorlar ulushini oshirish bo'yicha alohida strategik dastur ishlab chiqish lozim. Unda resurslarni jalb qilish manbalari, instrumentlari, muddati va risk darajasi bo'yicha aniq mezonlar belgilanishi kerak.

Shu tariqa, tijorat banklari likvidligini ta'minlashda institutsional investorlar resurslaridan samarali foydalanish banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, resurs bazasi sifatini yaxshilash hamda moliya bozori barqarorligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, tijorat banklari likvidligini ta'minlashda resurs bazasining barqarorligi va likvid aktivlar hajmining yetarliligi muhim ahamiyat kasb etadi. O'zsanoatqurilishbank misolida 2023–2025-yillar davomida jami aktivlar, jami depozitlar va likvid aktivlar proksi ko'rsatkichlarida izchil o'sish kuzatildi. Jumladan, jami aktivlar 74,6 mlrd so'mdan 102,4 mlrd so'mga, jami depozitlar 13,8 mlrd so'mdan 31,5 mlrd so'mga, likvid aktivlar proksi esa 12,1 mlrd so'mdan 27,3 mlrd so'mga oshgan. Bu holat bankning resurs bazasi kengayayotgani, likvidlikni boshqarish imkoniyatlari yaxshilanayotgani hamda qisqa muddatli majburiyatlarni qoplash salohiyati mustahkamlanayotganini anglatadi.

Xulosa qilib aytganda, bank likvidligini ta'minlash faqat depozitlar hajmini oshirish bilan cheklanmaydi. Bunda jalb qilingan mablag'larning sifati, muddat tarkibi va barqarorligi ham muhim hisoblanadi. Ayniqsa, institutsional investorlar mablag'lari tijorat banklari uchun nisbatan yirik, barqaror va uzoqroq muddatli resurs manbai sifatida alohida ahamiyatga ega. Shu bois tijorat banklari likvidligini ta'minlashda institutsional investorlar resurslaridan samarali foydalanish bank tizimi moliyaviy barqarorligini kuchaytirishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, grafik asosidagi prognoz natijalari mavjud o'sish tendensiyasi saqlangan taqdirda 2026-yilda ham jami aktivlar, jami depozitlar va likvid aktivlar proksi hajmi oshishda davom etishini ko'rsatmoqda. Biroq bu prognoz shartli xarakterga ega bo'lib, u makroiqtisodiy muhit, pul-kredit siyosati, banklararo raqobat va investitsion faollik darajasiga bevosita bog'liq bo'ladi.

MOLIYA BOZORI BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA INSTITUTSIONAL INVESTORLAR ROLINI OSHIRISH

*Samandarova Gulmira, Phd. dotsent
Abdusalomova Mukarram*

TDIU Moliya va Moliyaviy texnologiyalar fakulteti talabas

Bugungi kunda Moliya bozori yuqori darajada integratsiyalashgan va dinamik rivojlanayotgan tizimdir. Shu sababli barqarorlik masalasi iqtisodiy o'sish, investorlar ishonchi va milliy xavfsizlik nuqtai nazaridan alohida ahamiyat kasb etadi. Barqaror moliya bozori investitsiyalar oqimini ta'minlaydi, iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi va